

ADİL SİSTEM ADİL SEÇİM

SEÇİM KANUNLARI, SİYASİ PARTİLER KANUNU VE
MECLİS İÇTÜZÜĞÜ'NE DAİR TEKLİFLER

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	2
GİRİŞ	3
SEÇİM KANUNLARI VE SİYASİ PARTİLER KANUNU'NA DAİR TEKLİFLER.....	5
a. Engelli Seçim Sistemine Son Verilmeli: Yüzde 10 Barajı Tamamen Kaldırılmalı	5
b. Hazine Yardımı Bütün Partilere ve Hakça Yapılmalı	8
c. Partiler Arası İşbirliği İmkamı Oluşturulmalı.....	9
d. Basın Yayın Kuruluşlarının Tarafsızlığı Temin Edilmeli	10
e. Cumhurbaşkanı Adayı Göstermek İçin Gerekli 100 Bin İmza Şeffaf ve Kolay Olmalı	12
MECLİS İÇTÜZÜĞÜ'NE DAİR TEKLİFLER.....	13
a. TBMM Gündeminde Denetim Konuları İçin Kesin Gün ve Süreler Ayrılmalı	13
b. Grubu Olan Partilerin Dışında Mecliste Temsil Edilen Diğer Siyasi Partilere de Söz Hakkı Tanınmalı.....	14
c. TBMM TV Tüm Parlamento Çalışmalarını Yayınlamalı	14
d. TBMM'de Kamu Hesapları Komisyonu Kurulmalı	14
e. Yasama Faaliyetlerine Sivil Toplum Katılımı Sağlanmalı	15
f. Torba Kanun Uygulaması Kaldırılmalı	16
g. TBMM'de Siyasi Etik Komisyonu Kurulmalı.....	16
h. Parlamentodaki Makamlar Siyasi Partilere Güçleri Oranında Dağıtılmalı	16
i. Kürsü Dokunulmazlığının Önündeki Engeller Kaldırılmalı	16
SONUÇ	18
EK: SİYASİ PARTİLERLE İLGİLİ ANAYASA MADDELERİ	19

TAKDİM

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile Anayasa'da önemli bir değişikliğe gidilmiştir. Yapılan anayasa değişikliği, yönetim şekli değişikliğini getirmiş ve ülkemiz "Parlamenter Sistem"den "Cumhurbaşkanlığı (Başkanlık) Sistemi"ne geçmiştir.

Bu değişiklik, ülke idaresini şekillendiren bütün yasalarda gerekli düzenlemeleri ve değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Kamuoyunca uyum yasaları diye adlandırılan bu düzenlemelerin en önemlileri hiç şüphesiz seçim kanunları ve siyasi partiler kanununda yapılacak değişikliklerdir.

Uyum yasaları yapılırken adalet ve kaliteli bir yönetim şekli ön şart olarak benimsenmeli ve sistemin bu yönlerini muhafaza edecek mekanizmalar geliştirilmelidir.

Ayrıca yapılan anayasa değişikliği ve ona bağlı düzenlemelerin sürdürülebilir olması ve kaliteli bir yönetim şeklini teşekkül ettirebilmesi için siyasi partilerin, düşünce kuruluşlarının, sivil toplumun, akademisyenlerin, kısacası toplumda düşünce üreten her kesimin söz konusu sürece katılımları temin edilmelidir.

Saadet Partisi olarak, ülkenin yönetimini şekillendiren ve dolayısıyla toplumsal barışı ve huzuru esas itibarıyla ilgilendiren seçim kanunları ve siyasi partiler kanunlarındaki değişiklikleri çok önemsiyoruz.

Bu meyanda uyum yasaları çerçevesinde yapılacak düzenlemelerle ilgili olarak konunun uzmanlarıyla birlikte onlarca çalışma incelenmiş ve bunlardan istifade ile genel yaklaşımlar olarak tekliflerimiz belirlenmiştir. Bu çalışma ile tekliflerimizi kamuoyuna arz ediyoruz.

Temel KARAMOLLAOĞLU
Genel Başkan

GİRİŞ

Demokrasi, devleti yönetecek olanların serbest seçimlerle belirli bir dönem için halk tarafından seçimine dayanan bir yönetim şeklidir. Bu durum, halkın tercihte bulunmasını kolaylaştırması ve etkin bir katılım göstermesi için siyasi bir teşekkülün varlığı ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu, aynı zamanda karmaşık, çoğul ve soyut yapıya sahip olan toplumun somut temsil edilme imkanını bularak demokrasinin hayata geçirilmesi demektir.

Modern demokrasilerin ayırt edici özelliği, temsili sistem üzerine kurulmuş olmalarıdır. Temsili sistemin işleyişi seçimlerin yanı sıra adayların belirlenmesi süreçlerinin de işleyişine bağlı olmaktadır. Günümüzde temsilcilerin, genellikle bir siyasi partinin desteğini almak suretiyle bu sıfatı elde edebilmeleri gerçeği göz önüne alındığında, siyasi partilerin modern demokrasideki önemi ve vazgeçilmezliği açıkça görülmektedir.

Ayrıca, yönetenler ile yönetilenler arasında seçimlerin dışında da sürekli bir etkileşimin varlığı politik etki oluşturmaları bakımından partileri ön plana çıkarmaktadır. Sağlıklı bir demokrasi, çok büyük ölçüde vatandaşlık kültürünün oluşmasına, gelişmesine ve pekişmesine bağlıdır. Bunun için, halkın kendi kendini yönetme pratiğini edinmesi, kuralları ve değerleri içselleştirmesi zorunluluğu vardır ki, partiler böyle bir ortamın da sağlayıcıları ve en meşru kanallarıdır.

Aynı zamanda siyasi partiler yoluyla örgütlenmek, siyasi düşünce özgürlüğünün doğal bir uzantısıdır. Yine bir siyasi düşüncenin kendini kabul ettirebilmesi ve taraftar kazanabilmesinin en etkili yolu siyasi parti biçiminde teşkilatlanmasından geçmektedir.

Bu gerçeklik, demokratik düzende siyasi partilerin serbestçe kurulabilme ve faaliyette bulunabilmelerini esaslı bir konuma getirmektedir. Elbette, bu serbestlik sınırsız değildir. Demokrasiler iki sebepten ötürü partileri hukuki düzenlemenin konusu yapmaktadırlar. Birincisi, parti özgürlüğünün çok önemli bir insan hakkı olarak güvence

altına alınması, ikincisi ise, bu denli önemli örgütlerin, özellikle demokratik açıdan yıkıcı olmaması için denetim altına alınmasıdır.

1982 Anayasası, siyasi partileri, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak görmekle birlikte, siyasi partilerin önceden izin almadan kurulabileceğine işaret etmiştir. Anayasanın, 68. ve 69. maddelerinde, siyasi parti kurma, partilere girme, partilerden ayrılma ve partilerin uyacakları esaslar düzenlenmiş, siyasi partilerin tanımı ise yapılmamıştır. Siyasi partilerin ayrıntılı bir şekilde tanımını 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu yapmıştır. Söz konusu kanunun 3. maddesi, siyasi partileri, “Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmalarını ve açık propagandalarını ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzelkişiliğe sahip kuruluşlardır” şeklinde tanımlamıştır.

Hem 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası, hem de 648 sayılı ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, siyasi partilerin, toplum ve demokrasi yaşamındaki yerini ve önemini her defasında vurgulamışlardır. Hatta, 1971 yılına gelindiğinde, “...milli iradenin oluşmasını sağlamayı temel hak ve ödev olarak üstlenen siyasi partilerin yaşamalarına ve gelişmelerine halkın ilgisinin yeterli olmadığı durumlarda, çok partili demokratik düzenin gerekli kıldığı ölçüde devletçe yardım yapılması” gerçeği, Anayasa koyucu tarafından 1961 Anayasası’na dahil edilmiştir.

Ülkemizde, özellikle 1961 Anayasası’ndan bu yana parti özgürlüğü ile demokrasinin tehlikeye düşmemesi, siyasi partilerin denetlenmesi esasıyla birlikte düşünülmüştür. Bunun sonucu olarak, siyasi partilere önemli hukuki güvenceler yanında birtakım sınırlamalar da getirilmiştir. Bu yaklaşımın sonucu olarak siyasi partilere anayasal statü verilmiş ve onlara yönelik özel yasal düzenleme yapma yoluna gidilmiştir. Denetimlerinin Anayasa Mahkemesi’ne verilmesi de bu anlayışın bir göstergesi ve sonucudur.

1982 Anayasasının ilk şekliyle, siyasal partilere getirilen sınırlamalar zirveye çıkmıştır. Ancak, özellikle 1995 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri bu sınırlamaları yumuşatmıştır. 2001 değişiklikleri ile de bu eğilim devam etmiştir.

Partilerin serbest çalışmaları, olağandışı engellere bağlı tutulmamaları demokratik hukuk devletinin doğal gereğidir. Kamu yararı için getirilen sınırları aşmayan düzenlemeler sakıncasızdır. Siyasi partiler gerçekten demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez ögesi iseler, varlıklarını koruyup geliştirecekleri, kuruluş nedenlerini doğrulayıcı en etkin araç olan olanakları engellenmemeli, sınırlama amacı aşılmamalıdır.

Türkiye’de siyasi partilerle ilgili sınırlamalar, Anayasa, yasalar ve yargı pratiklerinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma kapsamında anayasa ve yargı pratikleri hususunda bir değerlendirme yapılamayacaktır. Ancak uyum yasaları çerçevesinde yeniden ele alınacak olan seçim kanunları ve siyasi partiler kanununun adil bir sistem olarak tanzim edilmesi zarurettir.

SEÇİM KANUNLARI VE SİYASİ PARTİLER KANUNU’NA DAİR TEKLİFLER

a. Engelli Seçim Sistemine Son Verilmeli: Yüzde 10 Barajı Tamamen Kaldırılmalı

Türkiye’de 1960 yılından sonra yapılan seçimlerde nisbi (oransal) temsil sistemi uygulanmaktadır. 1980 sonrası genel seçimlerde ise kesintisiz olarak bu sistemin özel bir türü olan yüzde 10 ülke barajlı d’Hondt sistemi uygulanmaktadır.

Oransal temsil, seçimlerde partilerin aldıkları oy oranlarına göre mecliste temsil edilmelerini öngören ve bu anlamda temsilde adaleti sağlamayı amaçlayan bir sistem olarak bilinmektedir. Ancak ülkemizdeki mevcut uygulamanın, başta baraj olmak üzere sahip olduğu bazı özellikleri nedeniyle, partilerin aldıkları oylardan çok farklı oranlarda sandalye ve güç kazanmalarına sebep olduğu açıktır. Ayrıca bazı seçimlerde temsil edilemeyen oy oranları çok ciddi seviyelere ulaşmıştır. Bu sapmaları oluşturan temel

nedenler ise; seçim çevresi büyüklüğü, kullanılan sandalye dağıtım mekanizmasının özelliği ve yüksek bir seçim barajının varlığıdır.

Anayasamızda seçim sisteminin sahip olması gereken iki temel ilke, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” olarak ifade edilmektedir. Seçim barajının temel fonksiyonu ise, bu iki temel ilke bağlamında, temsilde adaletten ödün verilmesi pahasına yönetimde istikrar ilkesini güçlendirmektir. Uygulamada yüzde 10 gibi yüksek bir ülke barajından beklenen; yeni siyasi parti oluşumlarını sınırlandırması, var olan görece küçük partilerin meclis dışında kalmasına yol açması ve bu partilerin gücünün meclise girmeyi başaran partilere dağıtılması vasıtasıyla hükümet kurmanın ve salt çoğunluk elde etmenin daha kolay hale getirilmesidir.

Seçim sistemlerinin siyasal sonuçları da “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” olmak üzere iki temel kritere göre değerlendirilmektedir. Temsilde adalet, oyun sandalyeye dönüşüm mekanizmasında sapmalar olmamasına, her oyun temsil edilmesine işaret ederken; yönetimde istikrar ise, seçim sonucunda oy verenleri temsil edecek ve karar almayı kolaylaştıracak güçlü ve sürdürülebilir bir iktidarın oluşumunu ifade etmektedir. Genel yapıları itibariyle, oransal temsilin çoğunlukçu sistemlere göre temsilde adaleti sağlama açısından üstünlükleri varken; yönetimde istikrarın sağlanması bakımından daha zayıf olduğu bilinmektedir. Benzer bir şekilde seçim çevrelerinin görece büyük olması küçük partilere yarar sağlayarak temsilde adaleti artırabilirken, yönetimde istikrarı olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Orantılı temsili sağlamada, seçim sisteminde kullanılan sandalye dağıtım mekanizmaları, ülke ve/veya bölgesel temeldeki baraj uygulamaları ve seçim çevresi büyüklüğünün ne şekilde tanımlandığı gibi unsurlar önemli bir rol oynamakta ve sistemin işleyişini doğrudan etkilemektedir. Temsilin “orantılı” ya da “adaletli” olduğunu öne sürebilmek için, partilerin aldıkları oy oranı ölçüsünde sandalyeye sahip olabilmeleri gereklidir.

Yönetimde istikrarın temini için getirilen seçim barajının stratejik etkilerini hem “seçmen davranışında” hem de “parti davranışında” görmek mümkündür. Barajın parti

davranışına etkisi; barajın düşürülmesinin yeni parti oluşumuna yol açması ve/veya bazı partilerin birleşerek seçime girmesi şeklinde tezahür etmektedir.

Barajın seçmen davranışı üzerindeki etkileri ise hem kısa dönemli (statik) hem de birikimli (dinamik) etkiler şeklinde tezahür etmektedir. Yüzde 10 barajının kısa dönemli etkisi, azımsanamayacak sayıda seçmenin birinci tercihleri olan partinin baraj altında kalacağı düşüncesiyle ikincil tercihlerine oy kullanmaya zorlanmasıdır. Daha açık ifade ile bu davranışın temel sebebi, oy verenlerin birinci tercihleri olan ancak barajı geçememe olasılığı yüksek bir partiye oy verdiklerinde, oylarının boşa gideceğini veya hiç istemedikleri bir partinin seçimi kazanacağını düşünmeleridir. Bu sonuçlara engel olmak için seçmenler, barajı geçeceğine inandıkları ve ikinci sırada tercih ettikleri bir partiye oy vermektedirler.

Birikimli etki olarak da bu seçmen davranışı uzun süre yinelenmediği takdirde yüzde 10 seviyesinin altında kalan partilerin zamanla kan kaybederek iyice küçülmesine hatta mevcudiyetlerinin son bulmasına sebebiyet vermektedir. Yine barajın uzun süreli etkisi nedeniyle seçmen stratejik oy verme davranışı geliştirmekte ve bu durum niteliksel anlamda temsilde adaleti bozmaktadır. Barajın kaldırılması ile daha fazla seçmen birincil tercihlerine yönelecektir ve bu durum temsili “niteliksel” olarak artıracaktır.

Bu itibarla mevcut seçim sistemimiz, yapısındaki aksaklıklar dolayısıyla adaletli ve orantılı temsili sağlama özelliklerinden ciddi anlamda uzaktır.

Yapılan son Anayasa değişikliği ile Başkanlık Sistemine geçilmesiyle “yönetimde istikrar” endişesi ortadan kalkmıştır. Baraj endişesi, seçmenin birincil tercihine oy kullanmasına engel olmakta, seçmenin iradesini ve siyasi özgürlüğünü zedelemektedir. Yine baraj endişesi siyasi hayatın vazgeçilmezi olan siyasi partileri iradesi dışında iş yapmaya zorlamakta veya kanuna karşı hileye başvurmaya sebebiyet vermektedir.

Yukarıda ifade edilen hususlar çerçevesinde değerlendirildiğinde yüzde 10 baraj uygulamasının tamamen kaldırılması hem kanunen hem de siyaseten zaruridir.

b. Hazine Yardımı Bütün Partilere ve Hakça Yapılmalı

Anayasamız partilerin ayakta kalabilmeleri ve iktidara gelebilmek için paralı çevrelerin güdümüne girmemeleri için devletçe para yardımı alabilmelerini öngörmüştür. Anayasaya göre; “Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir.” Hiç şüphesiz, Anayasa koyucu, bu tutumuyla, siyasi partilere önem vermenin yanında, aynı zamanda da onları korumaktadır. Çünkü, “siyasi partileri, çok partili demokratik düzenin gerekli kıldığı ölçüde devletçe yardım yapılmasından yoksun kılmak, onların paraca güçlü kişi ve kuruluşların etki ve baskısı altına düşme tehlikesi ile karşılaşmalarını istemek olur” ki, bunun da siyasi partileri ne derece yıpratacağı ortadadır. Parti içi çalışmaların, demokrasi esaslarına uygun olması zorunluluğunu zedeleyen böyle bir tehlike, ancak devletin yardımıyla giderilebilir. Bunun için Anayasa'nın bu gerçeği göz önünde bulundurarak, siyasi partilere mali yardım öngörmesi siyasi partiler adına oldukça önemlidir.

Bununla birlikte siyasi partilerin devlet yardımı alabilmesi Siyasi Partiler Kanunu tarafından “genel barajı aşmış siyasi partiler” ibaresi ile sınırlandırılmıştır.

Aslında Anayasa koyucu partilere yapılacak mali yardımın ölçütlerini belirtmiştir: “yeterli düzeyde ve hakça.” Buradaki “hakça” kavramı, “yeterli düzeyde” kavramına oranla daha belirgindir. Çünkü hakça kavramı; adil, eşit anlamlarına gelir. Ancak “yeterli düzeyde” kavramı, neyin yeterli neyin yetersiz olduğu ve yeterliliğin ölçütünün ne olacağı konusunda belirgin değildir.

Diğer yandan, her partiye devlet yardımı yapıp yapılmayacağı açık olmadığı gibi, düzenlemeden devlet yardımının tüm partilere verilmeyeceği anlamını çıkarmak da mümkün değildir. Çünkü Anayasa, “Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar” derken, kimi partilere mali yardım yapılmayacağını değil, devletin tüm partilere mali yardım yapacağını, ancak bunun miktarı ile hangi partilere ne kadar yardım yapılacağı konusunda “hakça” davranılması gerektiği belirtmektedir. Mali

yardımanın yeterli düzeyde olacağına ilişkin kural, partilerin başkalarına muhtaç düşürülmeyecekleri anlamına gelir.

Bu çerçevede devletin tüm siyasi partilere yardım yapması, devletin bütçesi elvermiyorsa, bütçeden ayrılabilen toplam miktarın partiler arasında aldıkları oya göre adil bir biçimde dağıtılması gerekmektedir. Dolayısıyla fazla oy alan partilere neredeyse devlet yardımının bütünüyle verilmesi yerine, iktidar için mücadele eden partilere az da olsa devlet yardımının verilmesi suretiyle iktidar yarışında tamamen olanaksızlık içinde bırakılmamaları gerekir.

Ayrıca Anayasa'nın 68. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen kapatma nedenleriyle ilgili Anayasa Mahkemesi'ne partinin mutlaka kapatılmasına karar verme değil, seçenekli karar verme yetkisi vermektedir. Buna göre "Anayasa Mahkemesi, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir."

Bu düzenleme ile parti kapatma yerine başka yaptırım öngören Anayasa koyucu, kapatma yaptırımının ağırlığını hafifletmek istemiştir. Ancak bu düzenleme, devlet yardımı alan partiler ile almayan partiler arasında, devlet yardımı almayan partiler bakımından Anayasa Mahkemesini mutlaka kapatma kararı vermeye zorlamış olmaktadır. Bu düzenlemenin, devlet yardımı alan yani büyük partiler lehine olduğu ortadadır. Böyle bir düzenlemenin eşitlik ilkesine uygun olmadığı da ortadadır. Eşitlik ilkesi, eşitler konumunda olanlar arasında ayırım yapmamayı zaruri kılar.

Dolayısıyla devlet yardımı konusunda Siyasi Partiler Kanunu'ndaki sınırlamalar hem anayasaya aykırıdır hem de eşitler arasında eşitsizliğe sebebiyet vermektedir. Yapılacak düzenlemede bu adaletsiz yaklaşım mutlaka değiştirilmeli ve seçime girme yeterliliği kazanan bütün partiler hazine yardımı alabilmelidirler.

c. Partiler Arası İşbirliği İmkânı Oluşturulmalı

Anayasada partilerin seçimlerde başka partileri desteklemeleri konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak yasanın 90/2. maddesinde, siyasi

partilerin seçimlerde başka partiyi destekleme kararı almaları yasaklanmıştır. Pratikte böyle bir yasağın uygulanması mümkün olmadığı gibi hem demokratik değil hem de anayasada yer almayan bir yasak olması nedeniyle anayasaya aykırılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla pratikte sadece yasaya karşı hile yolunun kullanımını sağlamaktadır. Geçmiş seçimlerde bunun birçok örneği mevcuttur. Oysa yasaya karşı hile yerine, partilerin açık ve dürüst faaliyette bulunmalarının yolları açılmalıdır.

Esasen demokratik düzenlerde partiler, kamu düzenine zarar vermeden iktidar için yarışa katılmaya, iktidarı etkilemeye çalışmaya ve tek başlarına zayıf düştükleri takdirde, iktidar çoğunluğunun baskısına karşı koyabilmek amacıyla güç birliği yapabilmelidirler. Anayasanın 67. maddesine yer alan “Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma haklarına sahiptir” düzenlemesinin gereği bir partiye gönül bağı olan kimselerin güç birliği yapabilmelerini de gerektirir.

Yüzde 10 seçim barajının yanında, partilerin bir de seçimlerde birbirini desteklemelerine engel getirilmesi, muhalefet çoğunluğunun parlamento dışına itilmesini sağlamakta ve parlamentonun “eksik temsili”ni getirmektedir. Oysa birçok batılı ülkede partilerin seçim ittifakı yoluna gidebildikleri görülmektedir. Bu düzenleme, parti özgürlüğünü demokratik toplum düzeninin gerekleriyle uyumlu olmayacak biçimde kayıtlayıcı nitelik ve ağırlık taşımaktadır.

Dolayısıyla bu düzenleme, hem anayasaya aykırı hem yüzde 10 seçim barajı ile birlikte düşünüldüğünde demokratik temsili zedeleyici hem de pratikteki hile nedeniyle yasaya saygıyı azaltıcıdır. Bu itibarla yeni düzenleme, mutlaka partiler arasında işbirliği yapılmasına imkan verir şekilde yapılmalıdır.

d. Basın Yayın Kuruluşlarının Tarafsızlığı Temin Edilmeli

Radyo TV Kanunu, basın yayın kuruluşlarının yayın hizmetlerinde dikkat etmeleri gereken hususları şöyle sırlamaktadır:

MADDE 8- (1) Medya hizmet sağlayıcılar, yayın hizmetlerini kamusal sorumluluk anlayışıyla bu fıkra da yer alan ilkelere uygun olarak sunarlar.

Yayın hizmetleri;

.....

c) Hukukun üstünlüğü, adalet ve tarafsızlık esasına aykırı olamaz.

f) Toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz.

ı) Tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerini esas almak ve toplumda özgürce kanaat oluşumuna engel olmamak zorundadır; soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğundan emin olunmaksızın yayınlanamaz; haberin verilişinde abartılı ses ve görüntüye, doğal sesin dışında efekt ve müziğe yer verilemez; görüntülerin arşiv veya canlandırma niteliği ile ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesi zorunludur.

i) Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilân edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal eden konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz.

j) Haksız çıkarlara hizmet eden ve haksız rekabete yol açan unsurlar içeremez.

k) Siyasî partiler ve demokratik gruplar ile ilgili tek yönlü veya taraf tutar nitelikte olamaz.

n) Müstehcen olamaz.

o) Kişi veya kuruluşların cevap ve düzeltme hakkına saygılı olmak zorundadır.

p) Medya hizmet sağlayıcı tarafından yapılan veya yaptırılan anket ve kamuoyu yoklamalarının, hazırlık aşamasından sonuçların ilânına kadar noter nezaretinde gerçekleştirilmesi zorunludur.

Maalesef bugün kanunda belirtilen ilkelere, başta kamu yayıncılığı yapan TRT olmak üzere basın yayın kuruluşlarının çoğu uymamaktadır.

Basın yayın kuruluşlarının günümüzde toplumun yönlendirilmesi ve şekillendirilmesinde en önemli etken olduklarında hiç şüphe yoktur. Bu kuruluşların yanlı ve yönlendirmeli yayınları hem siyasi çalışmalara hem de seçmenin kararına en büyük etkiyi yapmaktadır.

Bu sebeple yayınların siyasete ve seçmen tercihinine etkisine müsaade edilmemelidir. Hem mevcut düzenlemeler daha katı uygulanmalı hem de yeni düzenlemelerle yayınlar üzerindeki denetim artırılmalıdır.

TRT kanununda yapılacak düzenlemelerle, TRT'nin TBMM ile bağı kurulmalı ve TRT sadece iktidar kontrolünden çıkarılmalıdır. RTÜK daha işler ve etkili hale getirilmeli ve basın yayın kuruluşlarının kanunlara aykırı yayınları acil ve caydırıcı cezalarla kontrol altına alınmalıdır.

e. Cumhurbaşkanı Adayı Göstermek İçin Gerekli 100 Bin İmza Şeffaf ve Kolay Olmalı

16 Nisan Referandumu ile değiştirilen Anayasa'nın 101. maddesinde Cumhurbaşkanı adaylığı ve seçimi şöyle tarif edilmektedir:

“Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüzbin seçmen aday gösterebilir.

...

Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin diğer usul ve esaslar kanunla düzenlenir.”

Bu çerçevede Cumhurbaşkanı adaylığı imkanı; siyasi parti gruplarına, en son genel seçimlerde toplam oyların tek başına veya birlikte en az yüzde 5'ini alan siyasi partilere ve en az 100 bin seçmenden imza toplayan kişilere tanınmıştır.

Siyasi parti grupları ve en son seçimlerde yüzde 5 oy alma konusunda durum açıktır. Ancak 100 bin seçmenden imza toplama hususu yapılacak kanuni düzenleme ile şekil alacaktır.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, seçimlere katılabilmek için bir ciddiyet göstergesi olarak belli bir örgütlenmişlik düzeyinin belirlenmesi tabiidir. Bu itibarla da seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı anayasa veya anayasanın verdiği yetkiye dayanarak yasama organı tarafından sınırlandırılabilir. Ancak hakkın özüne dokunacak düzenleme ve sınırlamalar gerçek anlamda seçme ve seçilme hakkını ortadan kaldırır. Seçimlere katılmanın güçleştirilmesi veya engellenmesi seçilme hakkının özüne zarar verir.

Bu çerçevede 100 bin seçmenin imzasıyla Cumhurbaşkanı adayı gösterilmesi hususunda yapılacak düzenleme; kolaylaştırıcı, şeffaf, şaibeye sebep vermeyen ve mali imkana dayanmayacak şekilde yapılmalıdır. Dolayısıyla seçme hakkı olan herkes adaylık için imza verebilmeli, imza süreçleri ilçe seçim kurulları tarafından yürütülmeli, imza verenler hiçbir mali ve siyasi sorumluluğa sokulmamalı ve imza verenlerin kişisel bilgileri hiçbir makam ile paylaşılmamalıdır.

MECLİS İÇTÜZÜĞÜ'NE DAİR TEKLİFLER

a. TBMM Gündeminde Denetim Konuları İçin Kesin Gün ve Süreler Ayrılmalı

Parlamentonun temel iki işlevi yasama faaliyeti ve yürütme organının denetimidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi uygulamasına baktığımızda harcanan mesainin çok önemli bir kısmını yasama faaliyetleri oluşturmakta, denetim konularına ise kısıtlı bir süre ayrılmaktadır. Çoğunluk partisi gündemi tek başına belirleyebilme imkânına sahip olduğundan parlamento çalışmalarında doğal olarak iktidarın ihtiyaç hissettiği yasal faaliyetlere ağırlık verilmektedir. Bunun önüne geçebilmek ve parlamentonun denetim işlevini daha etkin olarak yerine getirebilmesi adına, İktüzük'te yapılacak düzenleme ile haftanın/ayın kesin olarak belirlenmiş günlerinde veya

haftalık/aylık mesai saatlerinin belirli oranlarında istisnasız olarak denetim konularının görüşülmesi sağlanmalıdır.

b. Grubu Olan Partilerin Dışında Mecliste Temsil Edilen Diğer Siyasi Partilere de Söz Hakkı Tanınmalı

Mevcut TBMM İçtüzüğünde söz hakları genel olarak hükümete, komisyonlara, parti gruplarına ve şahısları adına milletvekillerine dağıtılmaktadır. Şahsı adına milletvekillerine tanınan haklar da işleyişten kaynaklı nedenlerle genellikle siyasi parti gruplarına üye milletvekillerince kullanılabilir. Grubu olmayan partilere mensup milletvekillerin, partilerinin görüşlerini ifade edebilme fırsatı çok sınırlıdır. Parlamento görüşmelerindeki fikirsel zenginliğin artırılması adına başta 23 Nisan ve 15 Temmuz gibi sembolik önemi yüksek parlamento oturumlarında olmak üzere grubu olmayan partilere mensup milletvekilleri ile bağımsız milletvekillerine İçtüzük'te konuşma imkânları sağlanmalıdır.

c. TBMM TV Tüm Parlamento Çalışmalarını Yayınlamalı

Mevcut uygulamada TBMM TV parlamentonun olağan çalışma gün ve saatlerinde yayın yapmaktadır. Son yapılan İçtüzük değişikliği doğrultusunda olağan çalışma günleri Salı, Çarşamba, Perşembe; olağan çalışma saatleri de 14.00-21.00 arası olarak belirlenmiştir. Ancak TBMM'nin geleneğine baktığımızda parlamento çalışmalarının çoğu zaman söz konusu olağan gün ve saatlerin dışında da sürdürüldüğü, hatta pek çok önemli kanun veya kararın gecenin ilerleyen saatlerinde çıkarıldığı görülmektedir. Bu nedenle pek çok önemli görüşme TBMM TV tarafından yayınlanamamaktadır. Parlamento çalışmalarında şeffaflığın sağlanması ve tüm siyasi partilerin görüşlerinin kamuoyuna yansiyabilmesi adına önceki yıllarda olduğu gibi TBMM TV'nin parlamentonun tüm genel kurul çalışmalarını canlı olarak yayınlayacak şekilde İçtüzük'te düzenleme yapılmalıdır.

d. TBMM'de Kamu Hesapları Komisyonu Kurulmalı

Tarihsel olarak bakıldığında parlamentoların doğuşu bütçe hakkından kaynaklanmaktadır. Parlamentolar bütçe hakkı çerçevesinde vatandaştan toplanan

vergilerin yürütme organı tarafından hangi kalemler için harcanabileceğini bir kanun yoluyla belirler. Bütçe hakkının bir fonksiyonu olarak da harcamaların denetimi de parlamentolar tarafından yerine getirilir. Günümüzde bu denetim işlevi parlamentolar adına sayıştaylar tarafından yerine getirilmektedir. Ancak sayıştay denetimi teknik düzeyde kalmakta, siyasi bir yönü bulunmamaktadır. Günümüzde pek çok demokratik ülke örneğinde sayıştaylar tarafından hazırlanan raporlar ile denetim bulgularının değerlendirmesini yapmak ve kesin hesap kanunlarını görüşmek üzere parlamentolar bünyesinde kamu hesapları komisyonu kurulmuştur. Bazı ülke örneklerinde söz konusu kamu hesapları komisyonları başkanlarının muhalefet partisi tarafından belirlendiği de görülmektedir. Esasında 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nun geçici 1. maddesinde Sayıştay raporlarının ve denetim sonuçlarının TBMM'de görüşülme usul ve esaslarının İÇTÜZÜK'te düzenleneceği hüküm altına alınmış olmasına rağmen bugüne kadar bu yönde bir düzenleme yapılmamıştır. Gerek mali saydamlığın sağlanması, Sayıştay denetimlerinin etkinliğinin artırılması ve kamu kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması, gerekse de yukarıda bahsedilen kanun hükmünün bir gereği olarak TBMM bünyesinde bir kamu hesapları komisyonu kurulmalıdır.

e. Yasama Faaliyetlerine Sivil Toplum Katılımı Sağlanmalı

TBMM'de teklif ve tasarı metinlerinin yeterli değerlendirmeye tabi tutulmadığı, belirli bir olgunluğa gelmeden yasalastırıldığı, hayati önemdeki düzenlemelerin gece yarısı önerileri ile son dakikada genel kuruldan geçirildiği görülmektedir. Kanunların olgunlaşmadan ve tüm paydaşların görüş ve önerileri alınmadan özensiz bir şekilde çıkarılması nedeniyle toplumsal hayatta istenmeyen sonuçlara neden olabildiği, çıkarılan kanunların çok sık ve kısa aralıklarla değiştirilmek zorunda kaldığı müşahade edilmektedir. Bu olumsuzlukların bertaraf edilebilmesi adına yasama faaliyetlerinin komisyon aşamasında ilgili tüm tarafların görüş ve önerilerinin dinlenip değerlendirmeye tabi tutulduğu oturumlar yapılması İÇTÜZÜK'te zorunlu hale getirilmelidir.

f. Torba Kanun Uygulaması Kaldırılmalı

Özellikle son yıllarda birbiriyle alakasız düzenlemelerin tek bir teklif/tasarı metni haline getirilerek “torba kanun” olarak yasalaştırıldığını görmekteyiz. Bu uygulama neticesinde, kamuoyunun yasama sürecini takibinin zorlaşması, düzenlemelerin parlamento görüşmelerindeki etkinliğinin azalması, düzenlemeler ile amaçlanan hususların neler olduğuna dair belirsizliklerin artması gibi birtakım olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuzlukların önüne geçilmesi ve sağlıklı bir yasama faaliyeti yürütülmesi adına İctüzük'te torba kanun uygulamasının önüne geçecek kesin hükümlere yer verilmelidir.

g. TBMM'de Siyasi Etik Komisyonu Kurulmalı

Siyasi etikle ilgili temel ilkelerin belirlenmesi, milletvekillerinin siyasi etik dışı davranışlarının incelenmesi ve yaptırıma bağlanması, milletvekilliği ile bağdaşmayan işlerin tespiti gibi hususlarda çalışmalar yapmak üzere pek çok demokratik ülke parlamentosunda olduğu gibi TBMM bünyesinde bir siyasi etik komisyonu kurulmalı.

h. Parlamentodaki Makamlar Siyasi Partilere Güçleri Oranında Dağıtılmalı

16 Nisan 2017 tarihinde kabul edilen Anayasa değişikliği ile birlikte parlamenter sistem yerine başkanlık sistemi benimsenmiştir. Bu sistemin bir sonucu olarak parlamentoda iktidar-muhalefet ayrımı ortadan kalkmıştır. Parlamenter sistemin işleyişi açısından Meclis'teki makamların iktidar partisi tarafından işgal edilmesi normal olarak karşılanmakla birlikte, parlamentoda iktidar-muhalefet ayrımının olmadığı Başkanlık sistemi ile birlikte bu uygulamanın ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Meclis Başkanvekillikleri, Komisyon Başkanlıkları ile Komisyon Başkanlık Divanı üyelikleri ve Plan ve Bütçe Komisyonu üyelikleri parlamentoda temsil edilen tüm siyasi partilere sahip oldukları milletvekili sayısına oranla dağıtılmalıdır.

i. Kürsü Dokunulmazlığının Önündeki Engeller Kaldırılmalı

Tarihsel olarak bakıldığında parlamenterlerin sahip oldukları en temel haklardan biri yasama sorumsuzluğu yani kürsü dokunulmazlığıdır. Ülkemizde de

milletvekillerinin meclis kürsüsündeki sözlerinden dolayı sorumlu tutulamayacağı Anayasa ile teminat altına alınmıştır. Ancak yapılan son İçtüzük değişikliği ile disiplin hükümleri bağlamında milletvekilleri kürsüdeki bazı sözlerinden dolayı parlamento içerisinde birtakım yaptırımlar ile karşılaşabilecektir. Vatandaş tarafından ifade edilmesi suç teşkil etmeyen sözlerin meclis kürsüsünde milletvekilleri tarafından tekrar edilmesi belirli yaptırımlara neden olabilecektir. Anayasa ile teminat altına alınmış olan milletvekillerinin kürsü dokunulmazlığına hanel getiren bu düzenlemenin ortadan kaldırılması, milleti temsil eden vekillerin özgürce düşüncelerini ifade edebilmeleri gerekmektedir.

SONUÇ

Siyasi partiler, demokratik siyasal toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır. Ancak bu vazgeçilmezliğin amacı etkili olabilmektir. Partilerin etkili olabilmesi için, varlıklarını koruyup geliştirebilmeleri ve kuruluş nedenlerini doğrulayıcı en etkin araç olan seçimlere katılıp halkın olurlarına görüş, öneri ve eleştirilerini sunabilmeleri zaruridir.

Partilerin serbest çalışmaları ve olağandışı engellere bağlı tutulmamaları demokratik hukuk devletinin doğal gereğidir. Bu sebeple, siyasi partilerin çalışmalarını düzenleyen kanunlarda getirilen sınırlamalar seçme ve seçilme hakkının kullanılmasını engelleyici olamazlar. Ancak maalesef bugün var olan uygulamalar bu durumdan oldukça uzaktır.

Bu sebeple anayasa değişikliği sonucunda yapılacak olan düzenlemeler, “adil bir seçim sistemi” oluşturacak şekilde yapılmalıdır. Zira “adil bir seçim” ancak oluşturulacak “adil bir sistem” ile mümkün olacaktır. Adil bir sistem ise, rekabetçi siyasi yapının teşekkülü, güçlü ve temsilde adaletin olduğu bir meclisin varlığı ve temiz medyanın temini ile ancak olabilir. Adil bir seçim sisteminin oluşumu için;

- Engelli bir seçim sistemine sebep olan ve seçmenin iradesini ve siyasi özgürlüğünü zedeleyen yüzde 10 seçim barajı tamamen kaldırılmalıdır.
- Seçime katılma imkanı yakalayan bütün partiler, hazine yardımıyla kendi paylarını alabilmelidirler.
- Partiler birbirleriyle güç birliği yapabilmeli ve seçimlerde birbirlerine destek verebilmelidirler.
- Seçmenin, tercihi müdahale eden için yönlendirici ve güdüleyici bilgilendirmeye maruz kalmaması için temiz medya imkanları oluşturulmalıdır.
- Cumhurbaşkanı adayı göstermek için gerekli olan imza süreci, seçime katılma hakkını zedelemeyecek ve makul ölçüyü aşmayacak şekilde düzenlenmelidir.
- TBMM içtüzüğü, güçlü ve etkin bir meclisi oluşturacak şekilde düzenlenmelidir.

EK: SİYASİ PARTİLERLE İLGİLİ ANAYASA MADDELERİ

MADDE 68- (Değişik: 23/7/1995-4121/6 Md.)

Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için on sekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir.

Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasi partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.

Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç islenmesini teşvik edemez.

Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar.

Yükseköğretim elemanlarının siyasi partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir. Kanun bu elemanların, siyasi partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almalarına cevaz veremez ve parti üyesi yükseköğretim elemanlarının yükseköğretim kurumlarında uyacakları esasları belirler.

Yükseköğretim öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir.

MADDE 69- (Değişik: 23/7/1995-4121/7 Md.)

Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.

Siyasi partiler, ticari faaliyetlere girişemezler.

Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.

Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır.

Bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68'inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir.

Bir siyasi partinin 68'inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir. (Ek cümle: 3/10/2001-4709/25 Md.) Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/25 Md.) Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir.

Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.

Bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazete’de gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar.

Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır.

(Değişik: 3/10/2001-4709/25 md.) Siyasi partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasi partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.